

**Józef K. Gierowski, Franz Popp,
Tomasz Zyss**

**Psychologiczne i psychopatologiczne
aspekty niepoczytalności : studium
porównawcze podstaw prawnych
opiniowania o niepoczytalności w
RFN, Austrii, Szwajcarii i Polsce**

Palestra 36/7-8(415-416), 36-44

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Psychologiczne i psychopatologiczne aspekty niepoczytalności

- studium porównawcze podstaw prawnych opiniowania o niepoczytalności w RFN, Austrii, Szwajcarii i Polsce.

Prawodawcy wszystkich współczesnych państw prawa wychodzą z założenia, iż każda ludzka istota zdolna jest a priori do sensownego kształtowania swej egzystencji. Każdy pełnoletni, dorosły człowiek jest w związku z tym odpowiedzialny za swoje zachowanie, w tym również czyny naruszające porządek prawny. Możliwość przypisania człowiekowi odpowiedzialności karnej bywa jednak w pewnych wyjątkowych przypadkach ograniczona lub wyłączona. Do wyjątków tych zalicza się np. stan wyższej konieczności, działanie pod wpływem błędu, nieletność czy niepoczytalność.

W dalszym ciągu chcielibyśmy ograniczyć się wyłącznie do tych zagadnień prawno-karnej odpowiedzialności człowieka dorosłego, które znane są w Niemczech jako tzw. *Schuldfähigkeit* (możliwość przypisania winy, zdolność bycia winnym), a w innych krajach jako poczytalność (*Zurechnungsfähigkeit*).

1. Ramy prawne

Podstawową przesłanką odpowiedzialności karnej w porównywanych krajach jest zasada winy. Wina i możliwość jej przypisania sprawcy czynu zabronionego są koniecznymi warunkami orzeczenia kary. Zasadzie winy przypisano rangę konstytucyjną, a twierdzenie

„Nie ma kary bez winy” stało się decydujące w wszystkich systemach prawnych. Obowiązujące kodeksy karne nie określają jednak jasno co należy rozumieć pod pojęciem winy. Pojęcie to jest jednak używane w prawie wielokrotnie, niestety bez konkretnego, bardziej precyzyjnego zdefiniowania.

W niemieckim systemie prawa karnego zasady wyłączające bądź ograniczające poczytalność określają paragrafy 20 i 21 niemieckiego k.k. (DStGB). §20. DStGB:

„Działa bez winy, kto podczas popełniania czynu z powodu chorobowego zaburzenia psychicznego, z powodu głębokiego zaburzenia świadomości, z powodu niedorozwoju umysłowego lub innej ciężkiej psychicznej nieprawidłowości, nie jest zdolny do rozumienia bezprawności czynu lub postępowania według tego rozumienia.”

§21. DStGB, definiujący znacznie ograniczoną poczytalność, brzmi:

„Jeżeli zdolność sprawcy rozumienia bezprawności czynu lub postępowania według takiego rozumienia, z powodu jednej z przyczyn wymienionych w §20., w trakcie czynu jest znacznie ograniczona, kara może być złagodzona zgodnie z §49. ustęp 1.”

Austriacki kodeks karny (ÖStGB) definiuje niepoczytalność w §11:

„Kto w chwili czynu z powodu choroby psychicznej, z powodu niedorozwoju umysłowego, z powodu głębokiego zaburzenia świadomości lub z powodu innego ciężkiego stanu równoważnego wymienionym psychicznym zaburzeniom, nie jest zdolny rozumieć bezprawności swego czynu lub według takiego rozumienia postępować, działa w sposób niezawiniony”.

Austriacki k.k. nie zawiera przepisu podobnego do niemieckiego §21, definiującego ograniczoną poczytalność. Ograniczona poczytalność brana jest jedynie pod uwagę w przypadku orzekania wymiaru kary w ramach tzw. szczególnych przyczyn złagodzenia kary (artykuły 34 i 35 austr. k.k.). Prawo austriackie zna ponadto ciekawą konstrukcję „częściowej niepoczytalności” (*partielle Zurechnungsunfähigkeit*). Oznacza ona, iż sprawca może być niepoczytalny tylko w określonym zakresie swych czynności psychicznych, a w pozostałych całkowicie poczytalny (np. urojenia pieńnicze) (Harrer i Frank, 1986).

W szwajcarskim prawie karnym zagadnienia niepoczytalności definiowane

są w artykule 10. kodeksu karnego (SchStGB), natomiast ograniczonej poczytalności w artykule 11. (Pauchard, 1986).

Artykuł 10.

„Nie podlega karze, kto z powodu ciężkiej choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego lub ciężkiego zaburzenia świadomości, nie był w stanie w chwili czynu, dostrzec jego bezprawności lub postępować według takiego rozumienia bezprawności czynu.”

Artykuł 11.

„Jeżeli sprawca w chwili czynu był w swoim psychicznym zdrowiu i w swej świadomości ograniczony lub umysłowo niewystarczająco rozwinięty, tak że jego zdolność spostrzegania bezprawności czynu lub postępowania według jego rozumienia bezprawności czynu były ograniczone, sędzia może zmniejszyć karę według własnego uznania”.

Przedstawiona poniżej tabelka pozwala porównać psychiatryczno-biologiczne i psychologiczne kryteria niepoczytalności i poczytalności znacznie ograniczonej w RFN, Austrii, Szwajcarii i Polsce.

Definicja niepoczytalności			
Państwo	Paragraf lub artykuł k.k.	tzw. kryteria psychiatryczno-biologiczne	tzw. kryteria psychologiczne
RFN	§ 20	<ul style="list-style-type: none"> - krankhafte seelische Störung (chorobowe zaburzenie psychiczne) - tiefgreifende Bewußtseinsstörung (głębokie zaburzenie świadomości) - Schwachsinn (niedorozwój umysłowy) - andere schwere seelische Abartigkeit (inna ciężka psychiczna nieprawidłowość) 	Unfähigkeit das Unrecht der Tat einzusehen oder nach dieser Einsicht zu handeln (brak zdolności spostrzegania bezprawności czynu lub postępowania według takiego rozumienia)

Definicja niepoczytalności			
Państwo	Paragraf lub artykuł k.k.	tzw. kryteria psychiatryczno-biologiczne	tzw. kryteria psychologiczne
Austria	§ 11	<ul style="list-style-type: none"> - Geisteskrankheit (choroba psychiczna) - Schwachsinn (niedorozwój umysłowy) - tiefgreifende Bewußtseinsstörung (głębokie zaburzenie świadomości) - andere schwere gleichartige seeliche Störung (inny ciężki stan równoważny wymienionym zaburzeniom psychicznym) 	Unfähigkeit das Unrecht der Tat einzusehen oder nach dieser Einsicht zu handeln (brak zdolności spostrzegania bezprawności czynu lub postępowania według takiego rozumienia)
Szwajcaria	art 10	<ul style="list-style-type: none"> - Geisteskrankheit (choroba psychiczna) - Schwachsinn (niedorozwój umysłowy) - schwere Störung des Bewußtseins (ciężkie zaburzenie świadomości) 	Unfähigkeit das Unrecht der Tat einzusehen oder nach dieser Einsicht in das Unrecht der Tat zu handeln (brak zdolności spostrzegania bezprawności czynu lub postępowania według takiego rozumienia)
Polska	art. 25 §1	<ul style="list-style-type: none"> - niedorozwój umysłowy - choroba psychiczna - inne zakłócenie czynności psychicznych 	niemożność rozpoznawania znaczenia czynu lub pokierowania swym postępowaniem

Definicja ograniczonej poczytalności			
Państwo	Paragraf lub artykuł k.k.	tzw. kryteria psychiatryczno-biologiczne	tzw. kryteria psychologiczne
RFN	§ 21	jak w § 20	erheblich verminderte Fähigkeit das Unrecht der Tat einzusehen oder nach dieser Einsicht zu handeln (znacznie zmniejszona zdolność rozumienia bezprawności czynu lub postępowania według takiego rozumienia)
Austria	brak		
Szwajcaria	art. 11	<ul style="list-style-type: none"> - Beeinträchtigung in geistiger Entwicklung oder im Bewußtsein (ograniczenie w rozwoju psychicznym i w świadomości) - geistig mangelhafte Entwicklung (niewystarczający rozwój umysłowy) 	herabgesetzte Fähigkeit das Unrecht der Tat einzusehen oder nach dieser Einsicht in das Unrecht der Tat zu handeln (zmniejszona zdolność rozumienia bezprawności czynu lub postępowania według takiego rozumienia)
Polska	art. 25 §2	jak w §1	Ograniczona w znacznym stopniu możliwość rozpoznawania znaczenia czynu lub pokierowania swym postępowaniem)

Mimo wielu wspólnych, a po części nawet podobnie brzmiących sformułowań tekstów ustawy, można wyróżnić znaczące różnice pomiędzy porównywanymi systemami prawa karnego. Najważniejsze różnice dotyczą kryteriów wykluczających poczytalność, a także możliwości określenia ograniczonej (zmniejszonej) poczytalności. Dalsze różnice stwierdzić można w przepisach dotyczących specjalnych regulacji prawnych w przypadku czynów przestępnych pod wpływem alkoholu.

2. Przesłanki psychiatryczno-psychologiczne

Prawodawcy wymienionych krajów zgodni są w sprawie uzależnienia odpowiedzialności karnej od oceny zakresu i stopnia zaburzeń funkcji psychicznych sprawców *tempore criminis*. W przepisach wymienia się takie zaburzenia jak głęboki niedorozwój umysłowy, chorobę psychiczną lub organicznie uwarunkowaną chorobę o cechach równoważnych stanowi psychotycznemu. Punktem niezgody bywa natomiast zagadnienie oceny sytuacyjnie uwarunkowanego obrazu stanu psychicznego w chwili czynu u psychicznie zdrowych sprawców przestępstw.

Wszystkie porównywane definicje niepoczytalności zdają się w swoich kryteriach psychiatryczno-biologicznych odwoływać do psychiatrycznej aparatury pojęciowej. Takie podejście nie budzi wątpliwości w przypadku „niedorozwoju umysłowego” czy też „choroby psychicznej”. Zupełnie inaczej przedstawia się sprawa w przypadku „głębokich zaburzeń świadomości” czy „innych ciężkich psychicznych nieprawidłowości” (§20 DStGB) oraz „innych ciężkich stanów równoważnych wymienionym zaburzeniom” (§11 ÖStGB). Wymienione

powyżej sformułowania są niewątpliwie specyficznymi definicjami prawnymi, nie odwołują się one wprost do tradycyjnej wiedzy i aparatury pojęciowej psychiatrii i w praktyce są precyzowane przez wykładnie i orzeczenia niemieckiego i austriackiego Sądu Najwyższego. Przez analogię można by się odwołać do tych orzeczeń polskiego Sądu Najwyższego, które próbują określić znaczenie terminu „inne zakłócenia czynności psychicznych”. Nie ulega więc wątpliwości, iż używane w niemieckim systemie prawa karnego definicje niepoczytalności wymagają od prawników o wiele głębszej wiedzy z zakresu psychiatrii w tym zwłaszcza tych jej pojęć, które są przedmiotem częstych orzeczeń i rozstrzygnięć Sądu Najwyższego. We wszystkich porównywanych systemach najistotniejszym problemem jest określenie tych procesów i dysfunkcji psychicznych, które w swej istocie nie mają waloru psychopatologicznego, są natomiast, na przykład, reakcją na znajdowanie się sprawcy w sytuacji stresowej. W rozwiązaniach niemieckich stany takie mieszczą się pod pojęciem „głębokich zaburzeń świadomości”, szwajcarskim - „ciężkich zaburzeń świadomości”.

Problem ewentualnego patologicznego charakteru biologiczno-psychiatrycznych przesłanek poczytalności jest ściśle związany z zagadnieniami kompetencyjnymi i pytaniem kto z biegłych - psychiatra czy psycholog posiada wystarczające kwalifikacje do wypowiedzania się o poczytalności. System niemiecki wydaje się być najbardziej elastyczny. Uzależnia on bowiem od swobodnego uznania sądu czy w konkretnej sprawie bardziej przydatny będzie specjalista od „niepatologicznych procesów psychicznych” np. stresu - psycholog kliniczny, czy też psychiatra upoważniony z racji

swojego wykształcenia do rozpoznawania choroby psychicznej i zaburzeń mających ewidentne biologiczne podłoże.

Procesowe przepisy porównywanych państw niemieckojęzycznych uznają przy tym zgodnie, iż wystarczy, w przypadku opiniowania o niepoczytalności, opinia jednego, niezależnego biegłego. Na uwagę zasługuje również fakt, iż tzw. psychologiczne kryteria poczytalności, czy też poczytalności znacznie ograniczonej są do siebie bardzo podobne we wszystkich czterech systemach prawa karnego. Wyjątek stanowi tu ustawodawstwo austriackie, które nie definiuje stanu znacznie ograniczonej poczytalności, a więc i psychologicznych przesłanek takiego stanu. Interesujące jest rozwiązanie szwajcarskiej ustawy karnej, która jako jedyna odstępuje od zasady, iż te same przyczyny mogą znosić bądź ograniczać poczytalność. W art. 11 SchStGB ustawodawca stwierdza, iż znacznie ograniczona poczytalność może być powodowana przez „ograniczenia w rozwoju psychicznym i świadomości oraz niewystarczający rozwój umysłowy”. Jest to słuszne w naszym przekonaniu stwierdzenie, brak jest bowiem uzasadnionych podstaw aby automatycznie przenosić kryteria poczytalności na stany, w których zdolności składające się na psychologiczne kryteria znacznie ograniczonej poczytalności były takie same jak w przypadku niepoczytalności. Reasumując można stwierdzić, że rozwiązanie polskie poprzez bardzo szerokie ujęcie kryteriów psychiatryczno-biologicznych stwarzają korzystniejsze warunki do wypełniania współczesną wiedzą psychiatryczną i psychologiczną pojęć określających niepoczytalność czy też poczytalność znacznie ograniczoną.

Prawodawca niemiecki pod pojęciem „głębokiego zaburzenia świadomości”

rozumie zakłócenie lub ograniczenie możliwości wyglądu w bezprawność czynu lub pokierowania postępowaniem, które mogą występować bez uchwytnych przyczyn psychopatologicznych. Na pierwszym miejscu zalicza się do nich stany silnego lęku, wściekłości i strachu oraz sytuacje paniki, przerażenia czy ekstazy. Wymienione tu stany są zasadniczo stanami fizjologicznymi tzn. prawidłowymi i niewykazującymi znamion choroby, lecz i one mogą prowadzić do zaburzeń w sferze świadomości ograniczających lub znoszących możliwość rozpoznawania znaczenia czynu lub pokierowania swym postępowaniem.

Mimo podobnie brzmiących sformułowań w art. 11 austriackiego k.k. prawodawca przewiduje w tym przypadku całkiem inne kategorie klasyfikujące. Harrer i Frank (1986) podają następujące określenie: „Do głębokich zaburzeń świadomości należą chorobowe, jak i niechorobowe stany pomroczone, jak i zakłócenia świadomości, które mogą wystąpić przy senności, wyczerpaniu czy ciężkim zmęczeniu”. W ten sposób np. padaczkowy stan pomroczny zaliczany jest w Austrii do „głębokich zaburzeń świadomości”, podczas gdy w Niemczech zostałyby ze względu na organiczno-patologiczną podstawę zaliczony do „chorobowego zaburzenia psychicznego”.

W polskim k.k. brak jest przepisu umożliwiającego prawodawcy bezpośrednio przypisanie niepatologicznych stanów afektywnych określonym psychiatryczno-biologicznym kryteriom niepoczytalności. Pod uwagę może jednak być wzięta formuła „innego zakłócenia czynności psychicznych”. Łuniewski (1950) i Dreszer (1962) są przedstawicielami poglądów, że kategoria ta obej-

muje wyłącznie zespoły psychopatologiczne. Innego zdania są Cieślak, Spett i Szymusik (1991), którzy uważają, że pod uwagę należy brać także zaburzenia nie mające charakteru patologicznego. Niezależnie od tych poglądów już od 1963 roku znajduje zastosowanie przy ocenie odpowiedzialności karnej orzeczenie Sądu Najwyższego (OSNKW 193/63), uznające obok chorobowych zaburzeń psychicznych również pewne zaburzenia rozwoju osobowości, jak i wzruszenia steniczne i asteniczne, gniew, przerażenie, rozpacz itp.

Z psychologicznego punktu widzenia wyłączenie lub przypisywanie małego znaczenia niepatologicznym sytuacyjnym stanom afektywnym o znacznym natężeniu wydaje się być nieuzasadnione. Wychodzimy bowiem z założenia, że silny afekt psychicznie zdrowego sprawcy nie daje się z jednej strony zakwalifikować w kategoriach choroby, a z drugiej strony może być wystarczający dla zmiany odpowiedzialności karnej sprawcy. Dla całościowej oceny postępowania sprawcy i jego stanu psychicznego *tempore criminis* wydaje się być konieczne dokonanie subtelnej psychologicznej analizy osobowości sprawcy, kontekstu sytuacyjnego jego zachowania oraz motywacji.

Najwyraźniej i najbardziej naturalne wydają się nam różnice w ocenie czynu przestępnego popełnionego pod wpływem alkoholu. Zarówno niemiecki jak i austriacki k.k. uzależnia możliwość nadzwyczajnego złagodzenia kary od głębokości zaburzeń świadomości. Obok stopnia stanu odurzenia odróżnia się zawinione i niezawinione wprowadzanie się w stan odurzenia. Odurzenie alkoholowe może być niezawinione, gdy nie nastąpiło umyślnie lub przez zaniedbanie przewidywania o możliwych skut-

kach. Odurzenie wskutek niedbalstwa, a tym samym równocześnie zawinione, występuje wtedy gdy sprawca mógł przewidzieć, że w stanie odurzenia alkoholowego może popełnić czyn przestępny.

Zarówno niemieckie jak i austriackie prawodawstwo uznają wprowadzenie się w stan odurzenia powodujący niemożność przypisania winy (wyłączenie poczytalności) jako odrębne przestępstwo (przestępstwo odurzania się = *Rauschdelikt*).

Paragraf 323 niemieckiego k.k. brzmi:

§323a

1. „Kto umyślnie lub przez niedbalstwo wprawia się w stan odurzenia przy pomocy napojów alkoholowych, jest karany karą pozbawienia wolności na okres do 5 lat lub karą grzywny; jeżeli sprawca dokona w tym stanie czynu sprzecznego z prawem nie może być wymierzona kara za to przestępstwo, gdyż w wyniku odurzenia istnieje niemożność przypisania mu winy.

2. „Kara (za upojenie się) nie może być cięższa niż kara grożąca za czyn popełniony pod wpływem odurzenia”.

Podobnie brzmią przepisy prawodawcy austriackiego:

§287

„Kto wprawia się, nawet jeżeli tylko przez zaniedbanie, poprzez spożycie alkoholu lub stosowanie innych środków odurzających w stan odurzenia powodujący zniesienie poczytalności i podczas tego stanu odurzenia dopuści się do popełnienia czynu, który byłby mu poza tym stanem zasądzony jako przestępstwo lub występki, jest karany karą pozbawienia wolności na okres do 3 lat lub karą grzywny równoważną do 360 dni aresztu. Kara ta

nie może być wyższa, niż kara jaką przepisy przewidują za czyn popełniony pod wpływem odurzenia.”

W Szwajcarii zagadnienie to reguluje artykuł 263 SchStGB:

„Kto w wyniku zawinionego stanu upojenia lub odurzenia wprowadził się w stan niepoczytalności i w tym stanie dokonał czynu zabronionego, podlega karze do 6 miesięcy lub karze grzywny. Jeżeli sprawca dokonał w tym samowolnym stanie czynu zagrożonego jedynie karą więzienia, to jedyną karą może być pozbawienie wolności.”

W Austrii ciężki stan odurzenia klasyfikowany jest w kategorii „głębokich zaburzeń świadomości”, natomiast prawodawca niemiecki przewiduje zakwalifikowanie wymienionego stanu do „chorobowych zaburzeń psychicznych”.

W Polsce zastosowanie paragrafów 1 i 2 art. 25 jest w odniesieniu do stanów odurzenia zawieszono. Tę sytuację prawną reguluje paragraf 3 art. 25:

„Przepisów §1 i 2 nie stosuje się gdy sprawca wprowadził się w stan odurzenia powodujący wyłączenie lub ograniczenie poczytalności, które przewidywał lub mógł przewidzieć.”

Prawodawca wychodzi bowiem z założenia, iż każdy normalny, dorosły człowiek musi wiedzieć, że pod wpływem alkoholu (najczęstsza przyczyna wprowadzenia się w stan odurzenia) może postępować w sposób zmieniony, nie-normalny i niezgodny z prawem. Przepis §3 nie ma jednak zastosowania w wypadku popełnienia przestępstwa w stanie psychozy alkoholowej, w zaawansowanym stanie przewlekłej choroby alkoholowej oraz w przypadku stanów upojenia patologicznego.

Przepisu podobnego do art. 25 §3 polskiego k.k. brak w porównywanych

krajach. W ustawie polskiej poczytalność zostaje przypisywana sprawcy w przypadku zaistnienia stanu odurzenia, nawet banalnego podchmielenia. W niemieckim i austriackim prawodawstwie sprawcy zostaje w tym przypadku przypisana niepoczytalność, zostaje on jednak ukarany z powodu innego przestępstwa - „rauszedelikt” (art. 323 niemieckiego k.k. i art. 287 austriackiego k.k.). Mówiąc innymi słowami można sprawcę zabójstwa pociągnąć do odpowiedzialności karnej w jednym przypadku za przestępstwo pozbawienia życia innego człowieka, w drugim systemie prawnym będzie on traktowany łagodniej, odpowiadając jedynie za upicie się. Ostatecznie każdy z wymienionych przepisów jest specyficzną konstrukcją prawną. Głównym zagadnieniem staje się pytanie czy postępowanie było zaplanowane czy zaszło na skutek zaniedbania.

3. Zagadnienie znacznie ograniczonej poczytalności

Podczas gdy niemieckie i polskie prawo karne przewidują możliwość zastosowania ograniczonej prawnie karnej odpowiedzialności, w austriackim k.k. odpowiednik tzw. ograniczonej poczytalności występuje przy okazji orzekania wymiaru kary (art. 34 §1 i art. 35):

Artykuł 34 §1

„Do przyczyn złagodzenia kary zalicza się 1. kiedy sprawca dopuścił się popełnienia czynu po ukończeniu lat 18 jednakże przed ukończeniem 21 roku życia, lub gdy sprawca popełnił (czyn) pod wpływem zmienionego stanu psychicznego, nie był przy zdrowych zmysłach lub jego wychowanie było bardzo zaniedbane.”

Jak tłumaczy Zipf (1977/78) możliwość zmniejszenia orzeczonej winy

(ograniczona poczytalność) stosuje się znacznie szerzej niż zaleca to niemieckie prawodawstwo. Autor podkreśla przy tym jej dużą „przyjazność w stosowaniu”, giętkość oraz rozpiętość.

Podobnie argumentuje Haffke (1991), kiedy omawia różne funkcje artykułu 21 niemieckiego k.k. i uważa, że stwierdzenie znacznie ograniczonej winy wpływa z jednej strony na orzeczenie sądu o zmniejszonej winie, z drugiej strony otwiera możliwość umieszczenia sprawcy w szpitalu psychiatrycznym.

Schreiber (1986) przypomina, że możliwość zmniejszenia przypisanej winy wprowadzono w Niemczech ustawą o recydywie z 24 XI 1933. Hartmann i Haubl (1984) wypowiadają tezę, iż wprowadzenie artykułu 21 niemieckiego k.k. wydaje się być pomyłką, gdyż dotyczy on wyłącznie przyczyn złagodzenia kary, które mają służyć winnemu, a więc poczytalnemu sprawcy. Zasadniczy problem polegać ma natomiast na ostrym rozgraniczeniu między winą a jej brakiem.

Niezależnie od powyższych problemów szczególnie interesująca wydaje się być idea uzależnienia gradacji winy od kategorii psychologicznych.

Uwzględnienie wspomnianej już „przyjazności w stosowaniu” przepisów dotyczy głównie ułatwienia w wyrokowaniu, co ostatecznie może być korzystne dla samego oskarżonego. Ważnym staje się pytanie, czy sędzia może czy musi brać pod uwagę przepis o ograniczonej poczytalności. Centralny problem leży w stwierdzeniu, co właściwie należy uważać za bardziej ważne - chorobową wartość zaburzenia czy jego głębokość. Pod tym względem polski system prawny wydaje się być znacznie liberalniejszy, nie wymagając koniecznie by zaburzenia czynności psychicznych,

prowadzące do określenia zniesionej lub ograniczonej poczytalności, były głębokie czy też znaczne. Można przytoczyć w tym miejscu słowa Luthe'go (1984), że „jest bardzo trudne a czasem niemożliwe przypisać określonym faktom i wydarzeniom odpowiednie nierzadko bezmyślnie stosowane określenia i formuły prawne.”

Jesteśmy zdania, że klasyfikowanie zaburzenia jako znaczne lub głębokie musi nosić charakter odchylenia od normy (porównanie z przeciętną). Ostatecznie chodzi tutaj bowiem o konkretną możliwość decydowania sprawcy w chwili czynu.

Wiele z poruszonych problemów rozgrywa się na płaszczyźnie meta - a dotyczy tak starego jak i nierozwiązanego konfliktu kompetycyjnego między prawnikami, lekarzami i psychologami. Najwyraźniej znajduje on wyraz w utrzymaniu tzw. dwustopniowości procesu ustalania poczytalności. Pod tym względem -4 omawiane systemy prawne nie różnią się. Po pierwsze jako możliwą przyczynę do orzeczenia zniesionej lub znacznie ograniczonej poczytalności ustala się istnienie jednego lub więcej zaburzeń natury psychicznej. W drugiej kolejności bada się zdolność do wglądu i pokierowania swym postępowaniem. Chodzi tu więc o odpowiedzenie na pytanie czy sprawca w chwili czynu był zdolny, do rozpoznania bezprawności swego czynu lub czy nie był w stanie, mimo posiadania zdolności rozumienia znaczenia czynu, pokierować swoim postępowaniem adekwatnie do ram socjalnych i prawnych.

Z psychologicznego punktu widzenia w określeniu zdolności sprawcy do rozpoznawania znaczenia czynu lub pokierowania swym postępowaniem zawiera się zasadnicza pomoc do realizowania

zasady prawdy obiektywnej. To, że poruszamy się tutaj w obszarze granicznym problemu osądu nie powinno stanowić poważniejszej przeszkody. Stwierdzenie występowania jakichkolwiek procesów lub zaburzeń dotyczących odległych i bezpośrednio nieobserwowanych zjawisk ma w swej istocie charakter rozstrzygnięć normatywnych.

Uzasadnione wydaje się być wymaganie, by równorzędnie traktować zarówno zaburzenia pochodzenia organi-

cznego jak i wszelkie pozostałe, gdyż w rzeczywistości prowadzić mogą one w równym stopniu do zniesienia lub ograniczają możliwość wglądu i pokierowania postępowaniem sprawcy. Zasada ta powinna dotyczyć zarówno całego obszaru tzw. różnorodnych zaburzeń rozwojowych (nerwice, psychopatie, zaburzenia dojrzewania), jak i mających charakter reaktywny zaburzeń sytuacyjnych u osób z prawidłową osobowością.

LITERATURA:

1. Cieślak M., Spett K., Szymusik A., Wolter W.: Psychiatria w procesie karnym. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1991
2. Dreszer W.: Zarys psychiatrii sądowej dla medyków i prawników, PZWL, Warszawa 1962
3. Haffke B.: Zur Ambivalenz des §21 StGB. Recht und Psychiatrie 1991, 9, 94
4. Harrer G., Frank Chr.: Forensische Psychiatrie in Österreich. W: Venzlaff U. [red.]: Psychiatrische Begutachtung Gustav Fischer Verlag, Stuttgart 1986, 416-430
5. Hartmann H.A., Haubl R.: Psychologische Begutachtung, München 1984, 221.
6. Leukauf O., Steininger H.: Kommentar zum Strafgesetzbuch. Eisenstadt 1979
7. Luthé R.: Schuldfähigkeit und Tiefenpsychologie. Forensia 1984, 4, 161
8. Łuniewski W.: Zarys psychiatrii sądowej, PZWL, Warszawa 1950
9. Moczulski W.: Zarys psychopatologii kryminalnej. Wyd. MSW, Warszawa 1974
10. Pauchard J.P.: Besonderheiten im Schweizerischen Recht. W: Venzlaff U. [red.] Psychiatrische Begutachtung. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart 1986, 431-440
11. Rasch W.: Forensische Psychiatrie. Verlag W. Kohlhammer, Berlin 1986, 79
12. Schönke A., Schröder H.: Kommentar zum Strafgesetzbuch, München 1982
13. Schreiber H.-L.: Juristische Grundlagen. W: Venzlaff U. [red.]: Psychiatrische Begutachtung. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart 1986, 32
14. Spett K., Mitarski J.: Zarys psychiatrii dla studentów medycyny. Wydawnictwo Prawnicze, Kraków 1972
15. Zipf H.: Juridische Aspekte der verminderten Zurechnungsfähigkeit. Forensia 1977/1978, 2, 4-10.